

ANTROPOLOGIJOS SIMPATIKAS IR PROFESIONALAS

Kai manęs paklausia, kas paskatino imtis etninės paleoantropologijos, nedvejodamas atsakau, kad tai Vytautas Urbanavičius. Ir iš tiesų dar praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio pradžioje kartą po antropologijos paskaitos su psichologijos studentais, kai V. Urbanavičius rodė, kaip atliekamas skulptūrinis portretas pagal kaukolę, mudu šnekučiavomės prie kavos puodelio, ir staiga jis tarė: „Tu turi užsiimti etnine antropologija. Reikia. Aš pats tai daryčiau, bet jau nebespėju“. Aš kaipmat sutikau, ir nuo tada prasidėjo mūsų antropologinė draugystė.

Pirmausia mudu nuvykome į Rygą ir Taliną pasitarti su tada jau garsiomis Pabaltijo antropologėmis Raisa Denisova ir Karina Mark. Po to perkraustėme į Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir embriologijos (dabar antropologijos) katedrą jo surinktas ir labai gerai dokumentuotas kaukoles, ir taip užsimezgė katedros osariumas, dabar jau skaičiuojantis keletą tūkstančių skeletų nuo geležies amžiaus iki XVIII a. Negana to, V. Urbanavičiaus iniciatyva archeologams buvo surengtas seminaras, kaip pagal skeletą nustatyti palaidotojo lytį ir amžių, kaip rinkti ir transportuoti kaulinę medžiagą. Jis ir Adolfas Tautavičius įvedė tvarką, kad visų kasinėjamų kapinynų kaulai būtinai būtų pristatomi į Medicinos fakultetą. Tokios tvarkos dar ir dabar nėra pas mūsų kaimynus.

Tada prasidėjo mudviejų ekspedicijos – iš pradžių žvalgomosios, po to ir nuolatinės – kapinynų. Taip jis siekė suartinti antropologą su archeologija, nes be šių disciplinų simbiozės rezultatų negausime. Mane žavėjo bičiulio darbštumas, disciplinuotumas, gebėjimas bendrauti su žmonėmis – nuo mokslininko iki žilagalvio senuko, nuo paprasto kaimo žmogaus iki intelektualo. Mokiniai, kurie dažniausiai sudarydavo samdomų kasinėtojų būrį, V. Urbanavičių tiesiog dievino, nes jis su jais kalbėdavosi kaip lygus su lygiais. Netrūko ekspedicijos vadovui ir humoro,

kuris kartais igaudavo pavojingo atspalvio. Prisimenu tokią atvejį Gėluvoje. Paprastai prie perkastos būriuodavosi smalsuoliai, o tipiškas jų klausimas būdavo – ar mes ne aukso ieškome? Archeologas rimtai atsakydavo, kad vieną statinaitę radome ir ieškome kitos. Juokai juokais, bet kartą, kai Vytautas su reikalais buvo išvykęs, o aš vienas nakvojau Gėluvos mokyklėlėje, prisipažinsiu, bluosto nesudėjau, vis galvojau: o jeigu tie smalsuoliai sumanys kėsintis į mūsų „auksą“.

Taigi Vytautas Urbanavičius yra dabartinės lietuvių etninės antropologijos krikštatis.

Na, o tiesioginis jo sąlytis su antropologija – tai jau atskiras klausimas. Pasimokęs veido anatomijos Medicinos fakulteto prozektoriuje, išstudijavęs M. Gerasimovo plastinės rekonstrukcijos pagal kaukolę metodą Maskvoje, V. Urbanavičius tapo vieninteliu tokiu specialistu Baltijos regione. Jis padarė šimtus grafinių ir dešimtis plastinių rekonstrukcijų, pradedant akmens amžiaus moterimi iš Duonkalnio, žalvario amžiaus žmonėmis iš Kirsnos ir Turlojiškės, baigiant vėlyvųjų viduramžių gyventojais iš Rumšiškių, Jakštaičių, Gėluvos ir kitų senkapių. Tai – ištisa protėvių atvaizdų galerija. Čia dar reikia pridurti iškilių istorinių asmenybių portretus – Kristijono Donelaičio, Barboros Radvilaitės ir kt.

Ypatinga Vytauto Urbanavičiaus kaip specialisto veiklos sfera – asmenybės identifikavimas pagal kaukolę. Štai keletas atvejų, kuriuose dalyvavo ir antropologai.

Tiriant Arkikatedros požemius, vadinamojoje vyskupų kriptoje buvo aptikta keletas griaučių. Prie vieno iš jų buvo audeklo skiautė su Vilniaus vyskupo Abraomo Vainos herbu. Greta gulėjusi kaukolė tik sąlygiškai galėjo priklausyti tiems griaučiams, nes jos pamatas buvo išlūžęs. Atėjo eilė plastinei rekonstrukcijai, juolab kad Katedroje kabojo vyskupo portretas, kuris buvo laikomas autentiš-

ku. Jau iš akies matėsi, kad kaukolė ir portretas skirtingų asmenų. Tačiau rekonstrukcija vis tiek buvo atlikta. Per tą laiką menotyrininkai surado vyskupo portretą, laikytą vėlesniu ir imaginaciniu. Visų nuostabai, rekonstrukcija buvo panaši į pastarąjį portretą. Taip buvo ne tik identifikuotas vyskupas, bet ir patikslintas meno istorijos faktas.

1989–1990 m. Buraševas, Tverės (buvusio Kalinino) gubernija, psichoneurologijos ligoninės kapinės. Čia buvo palaidotas Estijos prezidentas Konstantinas Pätsas, kuris ligoninėje buvo uždarytas nuo 1954 m. Valstybinė komisija pakvietė mus, kolegas iš Lietuvos, talkininkauti prezidento palaikų paieškoms. V. Urbanavičius šiame darbe vadovavosi atmetimo principu: pirma suabejoti, o pas-

kui ieškoti argumentų abejonėms atmesti. Neužmiršiu mūsų karštų ginčų iki išnaktų ieškant tiesos. Pagaliau 46 kape suradome asmenį, kuris iš tikrųjų buvo Estijos prezidentas. Ekspedicijos 15 metinių proga V. Urbanavičius ir kiti lietuvių antropologai gavo Estijos ordiną.

Milžiniškas darbas buvo atliktas tyrinėjant masinių žudynių aukų kapavietę Tuskulėnuose, Vilniuje. Surasta per 700 palaikų, iš kurių kelios dešimtys – identifikuoti. Tai buvo ryškus archeologijos, antropologijos ir teismo medicinos vaisingo bendradarbiavimo pavyzdys.

Taigi gerbiamas sukaktuvininkas yra ne tik antropologijos simpatikas, bet ir dokumentinio portreto atkūrimo bei asmenybės identifikavimo profesionalas.

GINTAUTAS ČESNYS

SYMPATHIZER AND PROFESSIONAL OF THE ANTHROPOLOGY

When somebody asks who induced me to address myself to paleoanthropology, I answer without any hesitations that this person was Vytautas Urbanavičius. Once in early eighties in the practice class of anthropology with the students of psychology V. Urbanavičius showed how to perform the sculptural portrait by skull. When the class was over, we had a conversation at a cup of coffee. Suddenly he said to me: “You must go in for ethnic anthropology. Simply You must. I would like to do it myself, but I am too busy for that.” I agreed at once and since that moment our anthropological friendship began.

To begin with, we went to Rīga and Tallinn to have a talk with already famous Baltic anthropologists Raisa Denisova and Karina Mark. Later we moved the skulls, collected and very well documented by him, to the Chair of Anatomy, Hystology and Embryology (now the Chair of Anthropology) of the Medical Department. So an ossarium of the Chair was initiated. Now it counts some thousands of entire skeletons since the Iron Age to the 18th c. To crown it all, V. Urbanavičius arranged a workshop how to establish sex and age of buried man by skeleton, how to collect and transport osteological material. Namely he and Adolfas Tautavičius established a procedure by which bones from all excavated cemeteries to be necessarily brought to the Medical Department. Even nowadays our neighbors do not have anything similar.

Afterwards our expeditions started, at first explorative ones, later constant expeditions to cemeteries. In this manner he aimed to approximate the anthropologist with the archaeology, since without the symbiosis of these branches of science no good results are to be expected. I was fascinated by the friend’s diligence, discipline and ability to communicate with people, from scientist to grey-headed man, from simple countryman to intellectual. Students who

usually made a party of hired excavators simply worshiped V. Urbanavičius because he spoke to them as equal with equals. He did not lack a sense of humor either, what sometimes was not secure. I remember a case in Gėluva. The peepers gathered at the trench asking whether we were looking for gold. The archaeologist very seriously answered that yes, of course, we already had found a barrel of gold and now it was the turn for another one. To tell the truth, it was past laughter when Vytautas departed on business and left me alone in the small school of Gėluva. I was afraid to fall asleep and all night long guarded our “gold” from robbers.

So Vytautas Urbanavičius is a godfather of the present Lithuanian ethnic anthropology.

His direct contact with the anthropology is a separate topic. Following the learning of facial anatomy in the Prosector of the Medical Department and the studies in Moscow for mastering of the method of plastic reconstruction by skull after M.Gerasimov, V. Urbanavičius became the only specialist of this kind in the whole Baltic region. He has made hundreds of graphical reconstructions and tens of plastic ones starting with a Stone Age woman from Duonkalnis, people of the Bronze Age from Kirsna and Turlojiškė and ending by late medieval inhabitants from Rumšiškės, Jakštaičiai, Gėluva and other old cemeteries. They make an entire gallery of ancestors’ images. This gallery includes as well the portraits of outstanding historical personalities such as Kristijonas Donelaitis, Barbora Radvilaitė etc.

A particular sphere of activities of Vytautas Urbanavičius is identification of persons by skull.

During investigation of vaults of the Archecathedral in the so-called Bishops’ crypt, some skeletons were detected. At one of them, a piece of textile was attached

containing the blazon of Abraomas Vaina, the Vilnius Bishop. The adjoined skull supposedly belonged to this skeleton, but it was hard to establish, since its base was broken down. The plastic reconstruction was addressed, since in the very Cathedral there hung a portrait of the same Bishop regarded as authentic. It was visible by eye that the skull and the portrait belonged to different men. However, the reconstruction was performed. During that time the art researchers found another portrait of the Bishop, supposed to be later and imaginary. What was the surprise when the reconstruction was a true copy of the latter. So along with identification of the Bishop, the fact of art history was corrected.

1989–1990, Burashev, the province of Tver (former Kalinin province), the cemetery of the psychoneurological hospital. There was buried Konstantin Päts, the President of prewar Estonia, who was imprisoned here since 1954. The State Commission invited us as the colleagues from Lithuania to help in searches of the President's remains.

At work V. Urbanavičius always stuck to the principle of elimination: first question, then look for arguments to dispel any doubts. I shall never forget our hot discussions into nighttime in endeavors to find truth. Finally in grave 46 we found a person who reliably had been the President of Estonia. On the occasion of the 15th anniversary of that expedition, V. Urbanavičius and other Lithuanian anthropologists were awarded the order of Estonia.

The enormous work was performed investigating the Tuskulėnai mass gravesite in Vilnius. More than 700 skeletons were exhumed and some tens identified. This work may be regarded as a striking example of productive cooperation of the archaeology, anthropology and forensic medicine.

Summarizing, we may say that the Honored Celebrant is not only a sympathizer of the anthropology, but also a true professional in reconstruction of documentary portrait and identification of individuality.

GINTAUTAS ČESNYS